

CONTROLUL CIVIL ȘI DEMOCRATIC ASUPRA INTELLIGENCE-ULUI MODERN – NOI PROVOCĂRI

Doctorand **Mihai TUDOSE**

mtudose@zappmobile.ro

Abstract

The modern intelligence environment adjusts itself, complying with the challenges occurred in the international security field. Therefore, it needs successive resources and reforms. Providing the necessary resources and pointing out the manner in which the intelligence services are reformed are political issues, named under the generic term of “parliamentary control”. The parliamentary control is complemented by the civil society control, creating together the democratic control. The objectives of the civil and democratic control are closely connected to the new challenges in the security field which have certain implications and effects on the organization and functioning of the intelligence services.

Democrația dintotdeauna a presupus cel mai mult încrederea populației în instituțiile statului și deopotrivă transparență din partea acestora privind ceea ce fac.

Este cunoscut faptul că serviciile de informații trebuie să opereze în secret pentru a-și îndeplini menirea, ceea ce afectează, într-o anumită măsură, încrederea și transparența lor în mediul social. Democrațiile autentice au creat, dezvoltat și consolidat mecanisme eficiente pentru a face față acestui contrast, democrațiile mai tinere aflându-se în plin proces de creare și consolidare a acestora.

Orice dialog despre control și intelligence este dificil din câteva motive serioase:

- termenii, conceptele și concepțiile asociate informațiilor și intelligence-ului sunt uneori controversate, nefiind înțelese suficient;

- multe aspecte legate de elemente ale procesului de informații sunt secrete, iar oamenii ce lucrează în domeniile intelligence-ului diminuează în mod deliberat ceea ce trebuie să știe ceilalți despre ei și activitățile lor;

- există ca realitate puțină literatură de specialitate care să se refere la informații și intelligence în cadrul procesului de democratizare a societății în general.

Acestea sunt doar câteva aspecte care cer un anumit control asupra intelligence-ului.

În general, organizarea și controlul serviciilor de informații sunt în strânsă legătură cu factorul/sistemul politic al statelor cărora le aparțin, ambele suprapunându-se în practică strategică.

Pentru exercitarea controlului în intelligence, conducerile statelor au întâmpinat serioase dificultăți, acestea persistând și azi ca obișnuințe ale trecutului. De aceea, cele mai multe dintre noile democrații trebuie să se preocupe mai mult pentru a crea de la început un cadru legal clar, explicit și cuprinzător pentru activitățile de informații, în caz contrar serviciile de informații nu se vor afla niciodată sub un real control politic și democratic.

Problemele inițiale cele mai importante ce trebuie rezolvate se referă la stabilirea menirii și misiunilor serviciilor de informații și a valorii resurselor naționale ce vor fi alocate pentru îndeplinirea lor. Menirea lor rămâne istorică, iar misiunile se stabilesc în funcție de evaluarea securității (factori interni și externi), a dinamicii situației geopolitice/geostrategice și capacităților/capabilităților avute la dispoziție. În acest sens, este importantă și evaluarea participării la diferite alianțe/coaliții sau înțelegeri bi/multilaterale la nivel guvernamental în domeniul cooperării în intelligence și a schimbului de informații. Cu atât mai mult resursele ce trebuie alocate implică o decizie politică ce este strâns legată de valoarea și conținutul fluxului info-decizional, pentru apărarea securității într-un mediu internațional dinamic, fluid, complex și plin de neprevăzut, necesar în principal puterii executive la nivel înalt (președinte, premier și miniștri cu responsabilități în domeniile securității naționale moderne), aceasta trebuind să-și asume responsabilitatea pentru luarea celor mai importante și oportune decizii.

O altă problemă cu care se poate confrunta un guvern democratic mai nou se referă la proporția dintre elementul civil și cel militar în serviciile de intelligence. În cele mai multe țări cu regim autoritar, monopolul asupra informațiilor îl are desigur armata, care este producătorul principal și utilizatorul final. Prin consolidarea democrației, conducerea politică trebuie să hotărască dacă și când/cum serviciile de informații militare trebuie să fie înlocuite (parțial/total) cu agenții/structuri civile. O alternativă aplicată în țările democratice consacrate este că responsabilitățile militare au fost date doar serviciilor de informații militare, iar civilii și-au asumat responsabilitatea pentru celelalte activități de informații din dimensiunile securității moderne.

O altă chestiune care apare frecvent și a întâmpinat multe controverse este aceea: “Cui să-i fie distribuit produsul de intelligence?” în cadrul managementului strategic de securitate (președintelui, instituției prezidențiale, premierului, membrilor guvernului, conducerii Parlamentului sau unor conducători militari), și deopotrivă interogația: “Cât din acesta fiecăruia?”

În strânsă legătură cu problema prezentată mai sus, se ia în considerare și aspectul privind accesul la informațiile de securitate. Este vorba de forma în care acestea sunt disponibile, deschis sau secret, sub ce modalitate este asigurat/garantat accesul, toate cu implicații mari, motiv pentru care trebuie clar stabilite.

În multe democrații mai vechi și mai noi se manifestă o preocupare și cu privire la problema relațiilor dintre serviciile de informații și factorul politic, care implică, în mod logic, coordonarea acestor servicii, cu repercusiuni asupra întregului proces de intelligence. Există azi mari diferențe în legătură cu felul în care diferite țări se ocupă de această problemă, cu înțelegerea conținutului ei și, mai ales, privind rezolvările amiabile.

În multe state s-a evitat ajungerea la o criză în domeniu invocându-se, în mare parte, atât tradițiile politice și ale structurilor naționale de informații, cât și tendințele din mediul internațional de securitate cu privire la corelația politică - intelligence și desigur legată de specificitățile țării respective.

Toate aceste provocări au implicații serioase pentru controlul democratic asupra serviciilor de informații:

- cadrul legislativ în care intelligence-ul își desfășoară activitățile și își îndeplinește misiunile, va avea un impact evident mai ales asupra sferei de cuprindere a activităților și acțiunilor de protecție a informațiilor;
- decizia de a găsi locul de încadrare a serviciilor de informații în structurile civile și militare va afecta direct atât controlul civil asupra forțelor armate, cât și controlul asupra intelligence-lui;
- legătura prea strânsă cu deciziile politice poate face din serviciile de informații o unealtă folosită de liderii politici pentru a deține sau a păstra puterea și mai puțin un sistem profesionist de intelligence.

Dar poate provocarea cea mai mare rezultă din percepția publică asupra serviciilor de informații privite ca structuri de utilitate, loc, rol și misiuni în sistemul/sectorul de securitate, profesionalism etc.

În cadrul democrațiilor mai firave, un mare număr de politicieni și cetățeni își imaginează că serviciile de informații ar trebui să fie omniprezente, oportune, corecte, obiective, dar să aducă și date și dovezi care să susțină informațiile prezentate și presupunerile/estimările formulate. Totodată, în opinia acestora, serviciile de informații nu trebuie să fie costisitoare și să respecte în totalitate drepturile omului. Acestea nu sunt așteptări într-o deplină cunoștință de cauză, ci, mai degrabă, un fel de proiecție personală/comună, opusă a ceea ce înseamnă astăzi intelligence modern.

Astfel de neînțelegeri au apărut și persistă chiar și în cadrul democrațiilor cu tradiție, din cauza dezinteresului unor politicieni și al unei bune părți din populație, a lipsei/insuficienței de informare sau a deficiențelor din strategia de imagine a serviciilor de informații. Standardele de intelligence modern trebuie bine înțelese, pentru ca acțiunile din domeniile informațiilor să nu fie prost înțelese, exagerate ori etichetate greșit sau abuziv. De exemplu, nu puține dintre deziluziile decidenților și politicienilor, ca beneficiari ai informării, se pot datora așteptărilor exagerate cu privire la ceea ce pot face serviciile de informații și se poate obține din intelligence. Pe de altă parte, există o serioasă disproporție între numărul mare de succese necunoscute publicului și cel relativ mic de eșecuri, care, cel mai adesea, au fost mediatizate excesiv. Succesele serviciilor de informații sunt rar scoase în evidență ca detalii și contribuție reală, însă majoritatea eșecurilor sunt aduse la cunoștința opiniei publice, cu exagerări incredibile, uneori cu consecințe negative pentru securitatea națională.

Expunerea mediatică presupune, de multe ori, ca surse și informații sensibile să alunece în derizoriu. Natura activităților desfășurate pentru prezervarea securității naționale impune ca nici măcar “reușitele/bravurile”, ca finalizări oportune ale unor cazuri, să nu fie făcute publice, decât după scurgerea unei lungi perioade de timp.

În ultimii ani, referitor la mass-media și politica de securitate națională, apare o noua dilemă: respectarea rolului mass-media, care are menirea de a căuta știri și de a le difuza publicului și faptul că politica de securitate națională are detalii discrete și planuri/programe din conținutul ei se țin în secret.

După opinia noastră, soluția nu este opțiunea pentru secretizare exacerbată/ermetică, însă nici dezvăluirile de către mass-media a unor probleme și aspecte ori acțiuni/operații/misiuni reușite sau nu, doar pentru a cere acordul ori a obține dezaprobarea publicului sau în scopul creșterii tirajelor, nu sunt atât de bune și corecte deoarece se pot crea situații în care pot fi afectate eforturile de cunoaștere limitată a unor interese naționale/colective/comune.

Spre deosebire de serviciile naționale de informații, cele departamentale/militare se află în structura ministerelor de resort/apărării. Acest lucru constituie „un avantaj” în ceea ce privește relația cu mass-media, deoarece sunt mai mult expuse intereselor acestor mijloace, fără a se realiza astfel o mai bună păstrare a confidențialității activităților lor. Dar în plus, având ca misiuni principale diferite acțiuni de prevenție dinspre mediul intern/extern la adresa securității naționale, serviciile de informații departamentale au ca obiect de preocupare fenomene directe sau complementare din domeniile securității, fapt ce le conferă un statut privilegiat din punct de vedere al mass-media, deoarece ele sunt supuse unei atenții sporite, ca nu cumva activitatea lor să fie îndreptată spre direcții care ar putea fi interpretate ca ingerințe în viața politică sau chiar în cea personală a cetățenilor țării.

Referitor la serviciile de informații ale apărării, relația politic-intelligence are o dublă dimensiune, și anume influența politicii externe a statului și influența politicii interne. În ceea ce privește influența politicii externe a unui stat democratic asupra serviciului de informații al armatei, se poate spune că politica externă dictează în mare măsură misiunile acestuia.

Politica externă a unui stat își stabilește obiectivele, către ce alianțe trebuie să se îndrepte statul, ce poziții să adopte față de anumite evenimente politice și politico-militare mondiale, ce forțe și mijloace să disponibilizeze în vederea soluționării unui conflict internațional, ce formă trebuie să aibă anumite acorduri bi/multilaterale, ce implicații au acestea asupra relațiilor cu alte state etc.

Sub aspectul orientărilor politicii externe a statului, activitatea de informații a apărării se desfășoară pentru atingerea acestor obiective politice. Ca în majoritatea statelor lumii, diplomația militară modernă este subordonată structurii de informații a armatei, iar atașatii apărării, militari, aero și navali ai statului, în calitatea lor de diplomați militari, acționează pentru îndeplinirea obiectivelor majore ale politicii externe a statului și furnizează informații care să conducă la găsirea celor mai bune soluții pentru îndeplinirea obiectivelor propuse.

Un exemplu clar al relației dintre politica externă a statului și serviciile de informații pentru apărare îl reprezintă relația dintre atașatii apărării și ambasadori. Deși se subordonează serviciului militar de informații, atașatul apărării este principalul consilier al ambasadorului pe probleme militare și politico-militare și îl sprijină permanent în înțelegerea fenomenului militar și politico-militar din țara de acreditare. Contrar unor afirmații speculative se poate da replica: nu este vorba de o politizare a serviciilor militare de informații, ci de o relație strânsă între obiectivele componente militare și cea de relații externe, ca și utilizarea intelligence-ului în atingerea obiectivelor politicii externe.

Sub aspectul influenței politicii interne asupra serviciilor de informații departamentale, esențială rămâne evitarea politizării activității de informații și utilizarea în scopuri politice a informațiilor furnizate de acestea. Un asemenea amestec, se afirmă în studii de specialitate, afectează probitatea profesională și distorsionează evaluările, analizele și diseminarea produselor de intelligence în vederea obținerii unor avantaje de către o grupare politică față de alta, fapt ce ar putea conduce la situația în care serviciile de informații departamentale să deservească o anume grupare politică, în dauna intereselor naționale.

Maximizarea puterii civile în relația cu serviciile de informații departamentale și militare reduce autonomia profesională a lucrătorilor, duce la interferența politicianilor în activitatea acestora și politizează intelligence-ul prin angajarea ofițerilor în interese partizane înguste.

În relația dintre serviciile de informații militare și conducerea politică civilă este necesară stabilirea unui echilibru între independența profesională a cadrelor de informații și autoritatea factorului politic.

Pentru a evita aspectele negative ce pot apărea din utilizarea și influențarea serviciilor de informații militare de către factorul politic, este necesară aplicarea următoarelor axiome de bază:

- dubla subordonare a serviciilor de informații militare, atât liderului politic civil, cât și liderului militar;
- numirea, la conducerea acestor servicii, a unor ofițeri a căror probitate profesională și echidistanță politică au fost demonstrate pe parcursul activității lor în cadrul serviciilor de informații militare;
- acordarea, atât din partea liderului politic civil, cât și a celui militar, a unei depline încrederi în poziția și opiniile celui desemnat să conducă serviciile de informații militare, plecând de la ideea că lipsa de încredere este pentru ofițerul din intelligence/structura de informații cel mai grav blam care i se poate aduce.

Atât pentru liderul politic civil, cât și pentru cel militar, rămâne esențială păstrarea informațiilor militare în limita strictă a profesionalului și domeniilor, întrucât, pentru a lua cele mai corecte decizii, trebuie ca aceștia să primească informațiile și analizele în forma lor reală și nu într-o formă modificată/adăugată, care să le facă plăcere beneficiarilor ori să le întărească părerile.

O premisă obligatorie pentru succesul unui serviciu de informații modern o constituie capacitatea de înțelegere a liderilor politici și factorului social față de organizarea intelligence-ului și desfășurarea activității de informații. În acest fel, cooperarea și schimbul de informații între conducătorii serviciilor de informații și liderii politici sau civili pot contribui la creșterea gradului de înțelegere a informației, a valorii acesteia și a modului de utilizare în decizia strategică.

Cea mai mare disfuncție se creează atunci când liderii beneficiari de produsul de intelligence și cu responsabilități în domeniile securității moderne sunt deseori nemulțumiți de informații. Fie că acestea nu vin în

sprijinul politicii pe care o promovează, a ideilor preconceptuate, a soluțiilor pe care aceștia le întrevăd/doresc, fie că, într-adevăr, informațiile nu sunt de calitate sau oportune. Această tendință nu poate fi ușor eliminată, deoarece în majoritatea situațiilor de intelligence, informația nu înlătură deplin incertitudinea, ceea ce poate fi percepută ca o subminare a politicii duse de acești lideri, ca o contrazicere a opiniei publice formată și întreținută politic și nu este astfel atractivă și convingătoare.